

יורה מדע

גיליון דו-שבועי להלכה, מדע וטכנולוגיה

גיליון 7 – פרשת משפטים תשפ"ב

תנור המיקרוגל בהלכה (ב)

הקדמה

בגיליון הקודם הכרנו את אופן פעולת תנור המיקרוגל, ועסקנו בשאלת מעמד הבישול בו לעניין מלאכת בישול האסורה בשבת. בגיליון זה נראה שתי סוגיות בדניי איסור והיתר (כשרות המאכלים) הקשורות לתנור המיקרוגל. הסוגיות שנלמד הן פחות יומיומיות¹, ותלויות מאוד בדרך הפעולה שלו, שאותה הכרנו בגיליון הקודם.

דיון הלכתי

צליית כבד או בשר שלא נמלח

הדם שבתוך הבשר אסור באכילה אם יצא מתוך חתיכת הבשר החוצה², ולכן יש למלוח את הבשר לפני בישולו³. לחלופין, בשלחן ערוך (יו"ד, סימן סט, סעיף כא) מופיע שאפשר לצלות את הבשר לפני בישולו, משום ש"נורא משאב שאיב"⁴ – כלומר האש שואבת את הדם⁵ החוצה. אחר הצלייה יהיה מותר לבשל את הבשר⁶. להכשרת הכבד נחוצה הצלייה עוד יותר: לפני בישולו חובה לצלות אותו דווקא, ואין להסתפק במליחה⁷. כשנכנס תנור המיקרוגל לשימוש ביתי ותעשייתי, דנו הפוסקים בשאלה האם צלייה במיקרוגל טובה כמו צלייה באש בעבור הוצאת הדם. בשמירת שבת כהלכתה (חלק ב, פרק מב, סעיף כג) נכתב שאין לצלות כבד באמצעות המיקרוגל. בהערה שם הביא בשם הגרש"ז אורבך זצ"ל, שתנור המיקרוגל מבשל את הדם בתוך

¹ לא נעסוק בהפרדה בין בשר לחלב ובהכשרת מיקרוגל לפסח – סוגיות שאינן תלויות כלכך בדרך הפעולה המיוחדת לתנור המיקרוגל, ושהדיון בהן קשור יותר לדניי 'זיעה' ו'ריחא'. אציין מעט מקורות לסוגיה זו, בעבור מי שמעוניין להרחיב בה: טור ושלחן ערוך (יו"ד, סימן צב, סעיף ח; סימן צז; סימן קח, סעיפים א-ב), מערכי לב (עמ' תכו-תל, תלח-תמו), כתב העת ניצני ארץ (של ישיבת מרכז הרב, כרך ח, מאמרו של הרה"ג יהושע מגנס שליט"א), שבות יצחק (חלק ו, עמ' מ-נז, פג-פז), כתב העת בלכתך בדרך (של ישיבת כרם ביבנה, כרך כא, מאמרו של הרה"ג זכריה טובי שליט"א).

סוגיה נוספת שדנו בה הפוסקים ולא נעסוק בה היא סוגיית בישולי נוכרים בתנור מיקרוגל. לא מדובר על חימום תבשיל שכבר עבר בישול, כי חימום כזה מותר אף בדרך רגילה בסיר על גבי אש (ראה שלחן ערוך, יו"ד, סימן קיג, סעיף יג), אלא על בישול דבר שאינו מבושל לפני כן. אציין מעט מקורות גם לסוגיה זו: טור ושלחן ערוך (יו"ד, סימן קיג, סעיף יג), שו"ת שבט הלוי (חלק ח, סימן קפה), מערכי לב (עמ' תמו-תנג), שלחן מלכים (שער ט, פרק ו), שבות יצחק (חלק ו, עמ' נח-סה).

² ראה טור ושלחן ערוך (יו"ד, תחילת סימן עו ותחילת סימן סז). אם הדם נמצא בתוך העורקים והוורידים הגדולים, הוא אסור אף אם לא יצא החוצה (ראה ש"ך, יו"ד, סימן עו, ס"ק יז).

³ יש לציין שלדעת הרמב"ם (מאכלות אסורות, פרק ו, הלכה יב) גם אם מעוניינים לאכול את הבשר חי, הוא חייב במליחה. פרטי דיני המליחה מופיעים בשלחן ערוך ומפרשיו (יו"ד, בעיקר סימן סט).

⁴ מקור ביטוי זה בצורה קצת אחרת בגמרא מסכת חולין (דף צג, ע"ב), בצורה "נורא משאב שאיב". הוא מופיע במקורות רבים בדברי הראשונים והפוסקים, ביניהם גם בשלחן ערוך (יו"ד, סימן סה, סעיף א).

⁵ בספר תורת הבית הארוך (בית ג, שער ד, דף פח, ע"ב) ובספר איסור והיתר הארוך (שער יח, סימן א) מופיע ביטוי זה גם כלפי שאריות חלב שבכחל (עטין) של הבהמה.

⁶ פרטי דיני הצלייה מופיעים בשלחן ערוך ובמפרשיו (יו"ד, סימן סט, סעיף כא ובסימן עו).

⁷ שלחן ערוך (יו"ד, סימן עג, סעיף א).

הכבד במקום להוציאו החוצה. כך מופיע גם בשם הגר"ש וואזנר בקובץ מבית לוי (כרך ט, עמ' טז, אות י ושם, בעמ' כ, אות יח). אפשר שדבריהם מבוססים על ההסבר של פרופ' זאב לב זצ"ל בספר מערכי לב (עמ' תכו)⁸. נראה שכוונת הדברים היא שכיוון שהחימום במיקרוגל מתבסס בעיקר על חימום המים שבמאכל מכוח האנרגיה של הגלים, ובעיקר מהחום של אותם מים מתחמם המאכל (כפי שראינו בגיליון הקודם), יש להניח שהדם שבבשר או בכבד, שהוא נוזל מימי, מתחמם עוד לפני החלק המוצק, ולכן אופן הפעולה אינו דומה לאש, שמחממת הכול יחד. מכל מקום, נראה שגם ללא הסבר זה קשה להשליך מאש על תנור מיקרוגל, כי סוף־סוף אופן הפעולה שונה, ואין לדמות את הדברים ללא ודאות מוצקה⁹.

האם איסור בישול בשר בחלב נוהג בתנור מיקרוגל

שלוש פעמים חוזרת התורה על המילים "לא תִבְשֵׁל גְדֵי בְחֵלֶב אֱמוֹ"י. רבותינו למדו שחזרה זו אינה לחינם, וכן יש סיבה לכך שהאיסור נזכר דווקא בלשון בישול, וכפי שהביא השלחן ערוך (יו"ד, סימן פז, סעיף א) בלשון קצרה:

כתוב בתורה: לא תבשל גדי בחלב אמו שלש פעמים; אחד לאיסור בישול, ואחד לאיסור אכילה, ואחד לאיסור הנאה¹⁰. והוציא אכילה בלשון בישול, לומר שאינו אסור מן התורה אלא דרך בישול, אבל מדרבנן אסור בכל ענין.

על דברי השלחן ערוך הוסיף הרמ"א (שם):

כל בשר בחלב שאינו אסור מן התורה, מותר בהנאה (טור וארוך כלל ל').

אף שהלכה למעשה כל תערובת בשר בחלב אסורה באכילה, לפחות מדרבנן, יש צורך להגדיר מהו "בישול" לענין איסור בשר בחלב, כדי לדעת: א. מתי יש איסור בעצם הבישול אף ללא האכילה, ב. באלו מקרים איסור האכילה הוא מהתורה, ג. מתי התערובת נאסרת אף בהנאה. בתלמוד הירושלמי במסכת נדרים (פרק ו, הלכה א) מופיעה סדרת שאלות, שמנסות לברר אלו תהליכים כלולים בביטוי 'בישול':

הנודר מן המבושל, מהו שיהא מותר מן המעושן? מהו שיהא מותר במטוגן? מהו שיהא מותר בתבשיל שנתבשל בה מי טבריה [שבושל בחמי טבריה]?

רבנן דקיסרין שאלון: מעושין [מעושן] מהו שיהא בו משום בישולי גוים? מהו שיהא בו משום תבשילי שבת [איסור בישול בשבת]? מהו שיהא בו משום בשר בחלב [איסור בישול בשר בחלב]? מהו שיטבל למעשרות [האם מעושן כלול בכלל ההלכתי בישול קובע למעשר¹¹]?

בסוגיה זו לא מופיעה תשובה לשאלות אלה. הרמב"ם (מאכלות אסורות, פרק ט, הלכה ו) פסק את הדין כך: המעושן והמבושל בחמי טבריא וכיוצא בהן אין לוקין עליו.

לפי דברי המגיד משנה, הרמב"ם התנסח דווקא במילים "אין לוקין עליו", ולא "מותר מהתורה", מפני שספקו של הירושלמי לא הוכרע, ויש להחמיר לשני הכיוונים: לחשוש לאיסור זה כאיסור תורה, אך לא להלקות בבית דין את מי שיעבור עליו. בבית יוסף (יו"ד, סימן פז) הביא רבנו יוסף קארו את פירוש המגיד משנה ובשלחן ערוך (יו"ד, סימן פז, סעיף ו) הוא העתיק את לשון הרמב"ם. כנראה שגם הוא סבר שיש לפסוק שהאיסור תלוי בספק¹².

אך מדברי הטור (יו"ד, סימן פז) נראה שדעת הרמב"ם היא שבישולים אלו אינם אסורים מהתורה לענין בשר בחלב:

כתב הרמב"ם המבשל בחמי טבריא ומעושן... פטור ואין לוקין על אכילתו משום בשר בחלב.

⁸ במקור הופיעו הדברים בכתב העת תחומין (כרך ח, עמ' 32).

⁹ בקובץ מבית לוי (כרך ט, עמ' כא וכרך יב, עמ' קפו) מופיע דיון לגבי צליית כבד על מכשיר חשמלי אחר, שדרך פעולתו דומה יותר לאש.

¹⁰ הערת אגב: המילים "לא תבשל גדי בחלב אמו" נזכרות פעמיים אחרי רשימת הלכות הקשורות למקדש, ופעם אחת אחרי פסוקים של הלכות מאכלות אסורות. אפשר שיש רמז בדבר, שאיסור בשר בחלב הוא איסור אכילה ככל איסורי האכילה, אך נוספו בו עוד שתי אזהרות – כנגד הנאה וכנגד בישול, משום שיש בו גם מִמַד של כישוף או של עבודה זרה, שהם הניגוד לעבודת המקדש (ראה ספר החינוך, מצווה צב).

¹¹ ראה רמב"ם (הלכות מעשר, פרק ג, הלכה ג), ובמפרשים שם.

¹² נראה שכך הבין גם בספר יד יהודה (סימן פז, פירוש קצר, ס"ק כא) את דברי השלחן ערוך.

גם מדברי הלבוש (יו"ד, סימן פז, סעיף ו) נראה שסבר שהאיסור במעושה ובמבושל בחמי טבריה הוא מדרבנן¹³. אפשר שאף הוא הבין את דברי הרמב"ם כמו שהבין אותם הטור.

הפרי חדש (יו"ד, סימן פז, ס"ק ב) סובר שאת הספק של הירושלמי במסכת נדרים על אופני בישול בשר בחלב, אפשר לפתור על-פי הכרעות בסוגיות אחרות לעניין בישול בשבת. בירושלמי במסכת שבת (פרק ז, הלכה ב) נפסק שעישון דינו כבישול מהתורה לעניין שבת, ובבבלי במסכת שבת (דף מ, ע"ב¹⁴) נפסק שבישול בחמי טבריה בשבת אסור מדרבנן. הפרי חדש מבין שאת דין בישול בשר בחלב יש ללמוד מדין שבת¹⁵. גם הגר"א בביאורו לשולחן ערוך (סימן פז, ס"ק יג-יד) פסק כדברי הפרי חדש.

הפוסקים¹⁶ דנו גם בשאלה האם צלייה וטיגון של בשר בחלב אסורים מהתורה. נראה שדיון זה אינו משליך ישירות על הבישול בתנור מיקרוגל, כי השוני בין צלייה וטיגון לבין בישול אינו נובע ממקור החוס, אלא מהסיבה של תהליך הבישול (בישול – בנוזל מימי, טיגון – בנוזל שומני שאינו עמוק מאוד וצלייה – באוויר). כלומר, את אותו דיון שדנו הפוסקים על טיגון וצלי, אפשר לדון בין אם הצלי והטיגון היו באמצעות אש ובין אם באמצעות תנור מיקרוגל. כך יש לומר גם באשר לדיון על מעושה, שנזכר בירושלמי.

נראה שאת דין הבישול בתנור מיקרוגל יש ללמוד מדין הבישול בחמי טבריה. גם שם וגם בתנור מיקרוגל, השינוי הוא במקור החום ולא באופן הבישול. אם כן, לדעת הרמב"ם, על-פי הבנת המגיד משנה והשלחן ערוך, יש לחשוש שהאיסור הוא מהתורה. אך לדעת הטור, הפרי חדש ועוד, לא יהיה איסור תורה בזה. כמובן שאיסור אכילה יהיה לכל השיטות, לפחות מדרבנן, כמו בכל תערובת בשר בחלב שאינה בדרך של בישול.

אך במבט נוסף, לא ברור שאפשר ללמוד מדין חמי טבריה לתנור מיקרוגל. גם אם נאמר שבישול בשר בחלב בחמי טבריה אינו אסור מהתורה, אולי הסיבה היא משום שהוא לא מקיים את התנאי המופיע במסכת סנהדרין (דף ד, ע"ב) ובמסכת חולין (דף קח, ע"א)¹⁷: "דרך בישול אסרה תורה"¹⁸. אם כך, צריך לדון האם תנור מיקרוגל עונה להגדרה זו, ולא להשוות בצורה שטחית בינו לבין חמי טבריה.

הגדרת בישול במיקרוגל כ"דרך בישול" אינה ברורה דיה לפי דברי האגרות משה, כפי שהוסבר בגיליון הקודם, אך לדעת הגר"ש וואזנר (שבט הלוי, חלק י, סימן סב) תנור מיקרוגל אכן מוגדר כ"דרך בישול". אם כך, אפשר שגם אם נפסק שבישול בשר בחלב בחמי טבריה אינו אסור מהתורה, בישול בשר בחלב בתנור מיקרוגל עלול להיות אסור מהתורה. דברים בכיוון זה מופיעים בספר שבות יצחק (חלק ו, עמ' מד-מה), ואף הובא שם שהגר"ש אלישיב זצ"ל סבר שכיוון שבישול בתנור מיקרוגל נחשב כדרך בישול, אסור לבשל בו בשר בחלב מהתורה.

לאור המקורות שראינו, נראה שמדי ספק לא יצאנו, ויש להתייחס לבישול בשר בחלב בתנור מיקרוגל כאיסור תורה או לפחות כספק איסור תורה.

סיכום

כדי להימנע מאכילת דם, צולים את הכבד על האש לפני בישולו. גם בשאר סוגי הבשר, שבעבורם מועילה מליחה, אפשר להשתמש בצלייה כתחליף למליחה. כיוון שאופן פעולת תנור המיקרוגל שונה מאופן פעולת האש, אין להשתמש בו לצליית כבד או בשר למטרת הוצאת דם.

התורה אוסרת לבשל בשר בחלב אף ללא אכילתו. ישנם כמה דיונים בתלמוד ובפוסקים על השאלה אלו אופני חימום נחשבים כבישול לעניין זה. הדבר משליך על השאלה האם יהיה איסור תורה לחמם בשר בחלב

¹³ ראה מה שכתב עליו בפירוש חגורת שמואל.

¹⁴ וכן נראה אף מהסוגיה בדף לט, ע"א.

¹⁵ חיזוק לדברי הפרי חדש, לפחות להשלכתו מדין מעושה בשבת שנזכר בירושלמי מסכת שבת לדיני בשר בחלב, אפשר להביא מדברי ה'מרדכי' (מסכת עבודה זרה, רמז תתלב), שהשליך מהירושלמי בשבת על ספקו של הירושלמי בנדרים לעניין דינו של מעושה בבישולי גויים.

¹⁶ ראה פרי חדש (סימן פז, ס"ק ב), פלתי (סימן פז, ס"ק ב), פתחי תשובה (סימן פז, ס"ק ג).

¹⁷ ובלשון אחרת הוא מופיע בדברי השלחן ערוך שצוטטו לעיל.

¹⁸ סברה זו מופיעה בספרים 'בד קדשי ו'לב מביני' על הרמב"ם (מאכלות אסורות, פרק ט, הלכה ו) בשם 'מטה יוסף', אך הם דחו את ההסבר שהציע לפי סברה זו גם ב'מחזיק ברכה' (יו"ד, סימן פז, ס"ק יב-יג) הובאו דברים אלה, אך הוא הקשה עליהם כמה קושיות. בהקשר אחר סברה זו מופיעה ב'פלתני' (סימן פז, ס"ק יב).

בדרכים אלו, על איסור ההנאה מתערובת שהוכנה בדרכים אלו ועל חומרת האיסור לאכול את התערובות הללו. יש מקום ללמוד את דינו של תנור המיקרוגל מדין בישול בשר בחלב בחמי טבריה, ולומר שאין בו כלל איסור תורה או שיש ספק האם הוא הוא אסור מהתורה. אך יש גם מקום לומר שהבישול בתנור מיקרוגל נחשב כדרך בישול תקנית, ואסור מהתורה לבשל בו בשר בחלב.

להערות, לתגובות ולקבלת העלון בדוא"ל:
yore.mada@gmail.com